1 lentelės tęsinys

Nr.	Požymis	N	% + m (%)
33.	M_2 1 ir 2 end forma (D+T)	9	55,6∓16,6
34.	M^2 emalio nutekėjimas 4 balas	75	10,7∓3,6
35.	M^2 emalio nutekėjimas (5+6) balai	75	14,7∓4,1

Gintautas Česnys

XIV-XVII AMŽIŲ ALYTAUS GYVENTOJŲ PALEODEMOGRAFIJA IR KRANIOLOGIJA (PRELIMINARINIAI DUOMENYS)

Nors Alytaus kapinynas dar nebaigtas tirti, vis dėlto knietėjo pažiūrėti, kaip atrodė senieji alytiškiai, kokia buvo jų fizinė būklė.

Preliminarinei analizei tiko 830 asmenų (259 vyrų, 252 moterų ir 319 vaikų) kaulai ir jų fragmentai, iškasti 1984-1985 metais. Nesubrendę individai sudarė 38,4%, o kūdikiai (0-1 m.) - tik 8,2%. Šiuos skaičius reikia laikyti tam laikotarpiui per mažais: vaikai sudarydavo paprastai pusę, tame tarpe kūdikiai - ketvirtadalį visų mirusiųjų. Dirbtinai pakėlus kūdikių dalį iki 20% ir apskaičiavus visos ištirtosios senkapio dalies gyvenimo lentelę, vidutinė naujagimių numatoma gyvenimo trukmė (e^o_o) išeina 23,6 m., t.y. šiek tiek trumpesnė, negu to paties laiko visos Lietuvos kaimuose (25,4 m.). Dvidešimtmečių žmonių vidutinė numatoma gyvenimo trukmė (e^o_{20}) Alytuje sudarė 20,0 m., t.y. buvo irgi šiek tiek trumpesnė už visos Lietuvos kaimų vidur-

kį (23,4 m.), tačiau labai artima beveik vienalaikius kaimyninius Bazorų ir Leipalingio kapinynus - palikusių žmonių (atitinkamai 19,6 m. ir 19,4 m.) bei to meto vilniečių (19,2 m.) gyvenimo trukmei. Alytiškės moterys gyveno 5,4 m. trumpiau už vyrus (moterys - 17,1 m., vyrai - 22,5 m.), tas skirtumas buvo mažesnis visos Lietuvos kaimų medžiagoje (4,5 m.), bet didesnis kitų pietų aukštaičių kapinynų medžiagoje (Bazoruose - 5,7 m., Leipalingyje - 6,2 m.). Taigi demografinė situacija XIV-XVII amžiais Alytuje buvo tokia pati, kaip pietų aukštaičių kaimuose ir Vilniaus mieste.

Norėdami spręsti apie senųjų alytiškių antropologinį tipą, preliuminariai apdorojome tik vyrų kaukoles. Suskirsčius jas į trijų chronologinių tarpsnių grupes ir palyginus su gausiomis suardytų kapų ir kapų be įkapių grupėmis (1 lentelė) neišryškėja jokių esminių kaukolės morfologijos skirtumų, kurie bylotų apie ryškią kokio nors stretimo elemento priemaišą ar neginčijamus epochinius poslinkius: visos 5 grupės pasižymi mezomorfija (vidutinišku stambumu), mezokranija (pusapvale smegenine), mezeniniu (posiauriu) veidu, pakankamai ryškia horizontalia jo profiliuote, mezokonchinėmis (pusapvalėmis) akiduobėmis, mezorinine (vidutinio pločio) nosimi, smarkokai išsišovusia veide. Vėlyvoji (XVI a. II pusės - XVII a.) kaukolių serija išsiskiria šiek tiek masyvesne ir pailgesne smegenine, siauresniu, bet plokštesniu veidu. Šios savybės netelpa vadinamųjų epochinių poslinkių, vykstančių saveime, be antropologinių tipų maišymosi, rėmuose, todėl galima įtarti XVI-XVII a. sandūroje į alytiškių genų fondą įsiliejus hipermorfinio, siauraveidžio ir šiek tiek platiprozopinio komponento. Jo kilmę reikėtų išaiškinti specialiais tyrimais. Siauras ir plokštokas veidas būdingas ir be įkapių palaidotiems žmonėms, tačiau jų smegeninė ne tokia masyvi ir pailga, tačiau pastarosios ypatybės galėjo atsirasti dėl savaimingos brachikranizacijos ir gracilizacijos.

Svarbiausieji alytiškių vyrų kraniometriniai rodikliai

Nr. pagal Martiną	Požymis	XV a. I pusė – XVI a. M(N)	S	XV–XVII a. M (N)	S
1	Smegeninės ilgis	183,4 (37)	6,9	180,7(33)	6,0
8	Smegeninės plotis	144,0 (35)	6,2	143,5(33)	5,1
9	Kaktos plotis	98,1 (35)	3,6	98,4(29)	4,8
17	Smegeninės aukštis	136,1(27)	4,0	135,9(30)	5,7
45	Veido plotis	134,3 (30)	5,6	133,8(30)	4,5
48	Veido viršaus aukštis	69,4(30)	4,6	68,5(27)	4,0
51	Akiduobės plotis	43,3(33)	2,0	42,5 (28)	1,5
52	Akiduobės aukštis	32,8(32)	2,2	32,0(28)	2,6
54	Nosies plotis	25,0 (34)	1,3	24,5 (32)	1,5
55	Nosies aukštis	51,0 (32)	3,1	50,3 (29)	2,8
DS:DC	Dakrialinis rodiklis	54,6 (25)	10,9	53,1 (24)	8,2
SS:SC	Simotinis rodiklis	40,3 (27)	9,4	39,2 (25)	7,4
75(1)	Nosies kampas	27,4 (22)	3,6	29,5 (19)	5,4
77	Nazomaliarinis kampas	139,5 (30)	5,4	139,6 (29)	4,6
zm'∠	Zigomaksiliarinis kampas	124,7(25)	5,0	123,8(25)	3,7
8:1	Smegeninės rodiklis	78,8(33)	3,9	79,9(30)	3,9
48:45	Veido rodiklis	51,5(27)	3,4	51,3(26)	2,9
52:51	Akiduobės rodiklis	75,5(32)	4,9	75,5 (28)	6,0
54:55	Nosies rodiklis	49,2(32)	3,6	48,9(29)	3,4

1 lentelė

XVI a. II pusė – XVII a.		Suardyti kapai		Kapai be įkapių	
M (N)	S	M (N)	S	M (N)	S
185,5(12)	5,6	182,6(43)	6,5	181,5(62)	5,5
142,9(14)	5,8	141,6(47)	5,6	142,6 (66)	6,0
97,2(12)	4,1	97,5(48)	4,3	97,8 (66)	4,3
138,2(12)	7,1	134,8(37)	6,0	134,1 (56)	6,3
132,6(10)	4,0	133,8(41)	4,8	132,6(59)	5,9
68,9(11)	5,1	68,5(36)	4,1	67,5 (55)	3,4
41,7(12)	2,2	42,3(42)	1,7	41,8(61)	1,6
31,0(12)	2,2	31,9(43)	2,2	31,5 (63)	1,8
24,9 (12)	1,9	24,9 (45)	2,2	24,3(71)	2,3
49,6 (12)	2,0	49,7 (42)	3,0	49,6(61)	2,3
52,9 (11)	6,5	53,5(31)	7,4	54,1 (55)	7,9
36,3 (12)	8,0	39,1 (39)	7,9	39,8 (59)	7,5
29,0 (11)	6,0	29,4 (26)	7,0	28,8 (42)	5,6
140,0(10)	3,0	139,4 (38)	5,0	140,1 (58)	3,2
126,5(11)	7,4	125,4(29)	5,8	125,6(57)	5,0
77,0(12)	3,3	77,8(40)	3,5	78,3(61)	4,0
51,7(10)	3,6	51,3(30)	3,4	50,9 (43)	3,2
74,3 (12)	5,4	75,5(41)	6,1	75,4(61)	4,7
50,3(12)	4,4	50,0(40)	5,0	48,7(61)	4,4

Alytiškių vyrų kraniologinės ypatybės bendralaikiame Lietuvos fone.

Nr. pagal Martiną	Požymis	Alytus XV–XVII m.			Pietų aukšt. serija, XIV–XVIII a.		
		N	M	S	N	M	S
1	Smegeninės ilgis	187	182,5	4,8	65	181,1	6,7
8	Smegeninės plotis	195	142,8	5,8	64	143,0	5,0
9	Kaktos plotis	190	97,8	4,3	67	96,7	4,1
17	Smegeninės aukštis	162	135,2	5,9	57	134,7	6,3
45	Veido plotis	170	133,4	5,2	64	132,6	5,0
48	Veido viršaus aukštis	159	68,4	4,0	61	69,7	3,9
51	Akiduobės plotis	176	42,3	1,8	63	42,2	1,9
52	Akiduobės aukštis	178	31,9	2,2	63	31,9	2,3
54	Nosies plotis	194	24,6	2,0	65	24,8	1,8
55	Nosies aukštis	176	50,0	2,7	63	50,3	3,4
DS:DC	Dakrialinis rodiklis	146	53,8	8,2	56	57,6	7,9
SS:SC	Simotinis rodiklis	162	39,3	7,9	61	43,9	8,7
75(1)	Nosies kampas	120	28,8	5,6	51	29,9	5,1
77	Nazomaliarinis kampas	165	139,7	4,3	57	139,2	4,1
zm'∠	Zigomaksiliarinis kampas	147	125,2	5,2	51	125,7	4,9
8:1	Smegeninės rodiklis	176	78,5	3,9	62	79,5	3,2
48:45	Veido rodiklis	136	51,2	3,2	57	52,6	2,9
52:51	Akiduobės rodiklis	174	75,4	5,3	63	75,6	5,2
54:55	Nosies rodikiis	174	49,2	4,3	62	49,6	3,9

2 lentelė

Visos Lietuvos kaimai XIV-XVIII a.			Vilnius XIV-XVIII a.		
N	M	S	N	M	S
635	182,9	6,7	923	179,2	6,3
629	142,2	5,5	934	143,3	5,5
563	96,5	4,3	918	96,7	4,5
580	135,0	5,4	825	133,0	5,5
519	132,5	5,1	838	132,2	4,9
463	69,2	4,2	654	69,5	4,1
520	42,0	2,0	733	42,8	1,8
519	32,0	2,1	739	32,1	2,2
534	24,3	1,9	714	24,6	2,0
519	50,5	3,4	708	50,5	3,6
445	57,9	8,5	666	55,4	8,1
474	44,6	10,3	737	44,3	10,1
344	29,5	5,7	513	29,9	5,9
500	138,9	4,6	803	139,4	4,7
429	123,5	5,5	574	126,0	5,3
614	77,8	3,8	899	80,0	3,9
430	52,1	3,2	634	52,6	3,4
517	76,1	5,2	727	75,0	5,3
513	48,4	4,5	707	49,1	4,8

Norėdami nustatyti visų 1 lentelėje pateiktų serijų biologinį tarpusavio atstumą pagal visus kraniometrinius požymius, apskaičiavome Penrouzo koeficientus ir jų matricą klasterizavome. XV a. – XVI a. pirmosios pusės serija labai artima XVI–XVII a. serijai, be įkapių palaidotų žmonių kaukolės sudaro vieną klasterį su kaukolėmis iš suardytų kapų, o XVI a. antrosios pusės – XVII a. serija atsiduria šone nuo visų kitų. Taigi visos grupės, išskyrus pastarąją, reprezentuoja tą patį antropologinį tipą, kurio pastovumas leidžia teigti senųjų alytiškių etnorasinę sudėtį kitus labai nežymiai.

Jungtinė alytiškių serija (2 lentelė) pakartoja bendralaikių Lietuvos kaimų kapinynų jungtinės serijos svarbiausias ypatybes, skiriasi tik veido detalėmis, o labiausiai – nosies šaknies išvešėjimo laipsniu. Daugiamatės analizės (Penrouzo koeficientų klasterizacijos) rezultatai rodo tokius 2 lentelės serijų tarpusavio santykius: alytiškai stovi tarp pietų aukštaičių ir vilniečių iš vienos pusės bei visos Lietuvos bendralaikių kaimo gyventojų – iš kitos. Tai gerai atitinka istorinę realybę: nedidelis Alytaus miestas, įsikūręs pietų aukštaičių (dzūkų) areale, be pagrindinio tam arealui antropologinio elemento galėjo turėti ir kitiems miestams, pvz., Vilniui, būdingų antropologinių tipų priemaišos.